

ВПЛИВ КОРУПЦІЇ ЗА СТАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ

Ірина Миколаївна ПОПОВИЧ,

*кандидат юридичних наук, провідний
науковий співробітник Національного
наукового центру «Інститут судових
експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України
<https://orcid.org/0000-0001-9329-5378>*

Корупційні прояви в системі судів України, на жаль, залишаються вагомим негативним фактором, який впливає на стан законності під час здійснення правосуддя. Я.І. Скоромний підкреслює той факт, що судова влада, як одна із трьох гілок влади, наділена повноваженнями у боротьбі з корупцією шляхом здійснення правосуддя. Проте корупція вразила і судову гілку влади, тому питання боротьби з корупцією стосується і боротьби з нею в судовій владі. Однією з передумов, першопричин виникнення корупції як у судовій владі, так і в системі державного управління, є корупційні ризики, що виникають через неналежний рівень правового регулювання державної служби [1, с. 187].

На погляд С.В. Гладія, корупція в судовій владі може бути визначена як використання суддями та посадовими особами, що здійснюють адміністративне управління, судовими органами статусу своїх організаційних та владних повноважень усупереч встановленим Конституцією України та законодавством норм їх функціонування. Судова корупція носить специфічний характер, оскільки у випадку отримання неправомірної вигоди в обмін на використання своїх владних повноважень суддя виносить рішення або вирок від імені держави, таким чином корупціонер фактично прикривається нормою права. Ще однією з особливостей корупції в судових органах є її латентний характер. Практично виключається ситуація, коли суддя особисто натякає на необхідність пропозиції йому якоїсь неправомірної вигоди, а тим більше особисто отримує її від безпосередньо зацікавленої особи. Інша риса судової корупції – її корпоративність, якою можна пояснити відсутність кримінальних справ, порушених за фактами корупції в судах [2, с. 148]. Тож проблема корупції має достатньо широкий та глибокий характер, що істотно впливає на стан законності під час здійснення правосуддя.

Більш широко, ніж попередній автор, корупцію у судовій владі розглядає В. Дженнет, на думку якої корупція – це вияв неналежної поведінки у судових установах, наприклад, у судах, офісах судової адміністрації і в органах самоврядування судової системи, а також неналежна поведінка зовнішніх політичних діячів, приватних осіб чи представників громадянського суспільства, які намагаються неналежно чи незаконно вплинути на прийняття суддівських рішень. Коли судова влада погано працює через внутрі-

шні слабкі місця чи зовнішній тиск, громадянам не забезпечується здійснення правосуддя і верховенство права опиняється під загрозою, а це може призвести до нестабільності чи навіть серйозного конфлікту у суспільстві. При цьому авторка справедливо наголошує на тому, що неналежна поведінка і корупція у судовій владі – це не лише поведінка, за яку передбачено кримінальну відповідальність [3, с. 10]. Так згідно ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» в описі неналежної суддівської поведінки, за яку передбачено дисциплінарну відповідальність, до такої поведінки віднесено випадки: незаконної відмови в доступі до правосуддя (у тому числі незаконна відмова в розгляді по суті позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги тощо) або інше істотне порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що унеможливило реалізацію учасниками судового процесу наданих їм процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків або призвело до порушення правил щодо юрисдикції або складу суду; незазначення в судовому рішенні мотивів прийняття або відхилення аргументів сторін щодо суті спору; порушення засад гласності і відкритості судового процесу; порушення засад рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; безпідставне затягування або невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом, зволікання з виготовленням вмотивованого судового рішення, несвоєчасне надання суддею копії судового рішення для її внесення до Єдиного державного реєстру судових рішень; допущення суддею поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, прояв неповаги до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи інших учасників судового процесу; умисне або внаслідок грубої недбалості допущення суддею, який брав участь в ухваленні судового рішення, порушення прав людини і основоположних свобод або інше грубе порушення закону, що призвело до істотних негативних наслідків тощо [4]. При цьому В. Дженнет зазначає, що неналежна поведінка суддів часто уможливляється поганими чи нечіткими законами і положеннями, які регулюють судові процедури і суддівську поведінку [3, с. 10].

Під час засідання 4 серпня 2023 року Пленум Верховного Суду затвердив висновок щодо проектів Законів України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо посилення відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення у сфері правосуддя» від 29 червня 2023 року № 9438 та від 14 липня 2023 року №9438-1. Як підкреслив голова Верховного Суду С.І. Кравченко, загалом посилення кримінальної відповідальності за деякі злочинні прояви разом із криміналізацією окремих діянь є одним із векторів динаміки законодавства України про кримінальну відповідальність. Однак ключова закономірність кримінально-правової політики полягає в тому, що саме по собі посилення кримінальної відповідальності не може вважатися достатнім засобом

протидії вчиненню кримінальних правопорушень, у тому числі корупційних [5].

Представники Національної Асоціації адвокатів України вважають, що ідея посилення відповідальності за корупцію у сфері правосуддя позбавлена сенсу. Кримінальний кодекс України вже передбачає достатньо суворі санкції. Тож слід забезпечувати невідворотність покарання. На сьогодні Кримінальний кодекс передбачає достатньо суворі санкції для осіб, які вчиняють корупційні діяння у сфері правосуддя як у санкціях відповідних статей Особливої частини КК, так і в положеннях про форми реалізації кримінальної відповідальності. Ідеться, зокрема, про встановлені законодавчі заборони на пом'якшення покарання та звільнення від покарання для осіб, які вчинили корупційні правопорушення. Крім того, вчинення таких діянь в умовах воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій, є обставиною, що обтяжує покарання відповідно до п. 11 ч. 1 ст. 67 КК. Врахування судами цієї обставини при призначенні покарання за корупційні діяння у сфері правосуддя здатне наблизити призначене особі покарання до максимуму відповідної статті Особливої частини КК [6]. Відтак, посилення кримінальної відповідальності суддів за корупційні правопорушення як засіб підвищення рівня законності під час реалізації правосуддя залишається недостатньо підтриманим як серед самих суддів, так і серед інших суб'єктів, що приймають участь у його відправленні.

Отже, на жаль, сьогодні корупція залишається вагомим викликом для забезпечення законності під час здійснення правосуддя в Україні. Вона підриває основоположні принципи судочинства, зокрема законності, верховенства права, неупередженості, справедливості, рівності, тощо. Коли судові рішення ухвалюються не на основі закону, а під впливом корупційних чинників, відбувається викривлення правосуддя, що призводить до безкарності злочинців та порушення прав інших учасників процесу. Це в свою чергу руйнує довіру громадян до судової влади і сприяє поширенню правового нігілізму.

Список використаних джерел:

1. Скоромний Я. І. Особливості протидії корупції в судовій системі України. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Вип. 27. 2020. С. 184-188
2. Гладій С.В. До питання запобігання корупції в судовій сфері. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. Вип. 28. Т. 3. 2014. С. 147-150
3. Дженнет В. Корупційні ризики останніх реформ у судовій системі України. Кемонікс Інтернешнл Інк. 2017. 50 с.
4. Про судоустрій і статус суддів. Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
5. Кравченко С.І. Посилення відповідальності за корупційні злочини у сфері правосуддя: Пленум ВС звернувся до Ради. *Юридична Газета*. (04.08.2023) URL: <https://jur-gazeta.com/golovna/posilennya-vidpovidalnosti-za-korupciyni-zlochiny-u-sferi-pravosuddya-plenum-vs-zvernuvsya-do-radi.html>
6. Боротьба з корупцією у сфері правосуддя: слід виконувати закон, а не посилювати відповідальність. *Національна Асоціація Адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/news/8196-borot-ba-z-korupcieyu-u-sferi-pravosuddya-slid-vikonuvati-zakon-a-ne-posilyuvati-vidpovidal-nist.html>